

Juryrapport BNG Bank Literatuurprijs 2023

Twintig inzendingen telde de BNG Bank Literatuurprijs dit jaar. Onder de inzenders waren net zoveel mannen als vrouwen. Om reglementaire redenen waren er drie afvallers onder de inzenders: te oud, te debuterend of te zeer bejubeld. Het reglement van de BNG Bank Literatuurprijs prijs schrijft namelijk voor dat deze aanmoedigingsprijs toegekend wordt aan een Nederlandse auteur van veertig jaar of jonger, die twee of meer literaire prozawerken in het genre fictie op de naam heeft staan en die nog niet doorgebroken is én die ook nog geen grote literaire prijs heeft ontvangen. Bovendien heeft de auteur in het jaar dat besproken wordt een roman of verhalenbundel gepubliceerd.

De jury bestond dit jaar uit Esther Op de Beek - universitair docent Moderne Nederlandse Letterkunde aan de Universiteit Leiden, Juryvoorzitter Pieter Jeroense - bestuurslid BNG Cultuurfonds, Sebastiaan Kort - criticus - en Dieuwertje Mertens - criticus en schrijver.

Naast reglementaire uitdagingen en praktische uitdagingen, zoals een bevalling (de vrouw van Jurylid Sebastiaan Kort beviel onlangs van een wolk van een dochter), kende de jury dit jaar ook wat poëtische uitdagingen: Er werd flink getwist over wat een geslaagde stijl, een steekhoudende verhaalopbouw en een eigenzinnige literaire stem precies is. Het ging kortom heel erg over wat literatuur vermag. Een gesprek dat buiten de burelen van BNG Bank wellicht te weinig wordt gevoerd, maar daarbinnen gaat het er net zo verhit aan toe, als ware het de jaren tachtig. Nou ja, alles binnen het betamelijke hoor. Ik kon ze nog net in bedwang houden door met enige regelmaat te roepen: 'I see thirsty blicks!'

Enfin, ik loop de drie genomineerden langs in alfabetische volgorde:

1.

Je zou *Geen vaarwel vandaag* een postume roman kunnen noemen: vader zakt al op de eerste pagina's op Schiphol in elkaar, waarna we zijn ex-vrouw en vooral zijn drie kinderen volgen bij het spoorzoeken in de tijd - een proces waarbij ook de kinderen elkaar weer terug lijken te vinden. Maar hem waren ze sowieso al een beetje vergeten, de laatste jaren. Hij hen evenzeer? Is dat nog wel te achterhalen? Laat iemand wel iets achter?

De kinderen: schrijfster Tessel, kledinghandelaar Moor en studente Cat, zijn alledrie nog relatief jong maar elk op hun eigen manier al vastgedraaid in het leven. Zal Tessel nog wel een goeie, of überhaupt nog een roman weten te schrijven? Kijkt Moor nog naar iets anders uit dan naar een nieuwe lading tweedehands merkkleding? Rondt Cat die studie in New York wel af?

Ze komen maar moeilijk vooruit. Opvallend, voor kinderen die verwekt werden door een man die alleen maar vooruit leek te kunnen leven. Maar daar was de tijd dan ook naar, dertig, veertig jaar geleden.

Geen vaarwel vandaag, een familieroman met sterke cultuuranalytische eigenschappen, is gegoten in ronduit indrukwekkend proza, waarin Heerma van Voss tot in detail laat zien hoe

groot de kloof is tussen de uit allerlei details bestaande levens van de millennials en het daadwerkelijk ondergaan van rouw.

Is zoiets groots als het overlijden van een ouder op afstand te houden? Kun je je blijven verstoppen? Het knappe is dat hij zulke vragen toegewijd behandelt, maar daarbij nooit over-dramatisch wordt. Hij is zijn personages nooit uit het oog verloren en heeft daarmee een roman afgeleverd die je van begin tot eind in de greep houdt.

2.

Is het fictie of literaire non-fictie? Is het een novelle of een reisverhaal? Is het dik genoeg? En maakt dat uit?!

Dit jaar zaten er twee deeltjes uit De Spoorslagreeks van uitgeverij Ambo Anthos in de stapel inzendingen. Schrijvers worden daarin op pad gestuurd om een treinverhaal te schrijven. Het zijn juweeltjes, die zich dan wel niet goed laten categoriseren, maar die we toch – in het licht ook van de eerdere titels van de auteurs – wilden laten meedingen. Wat ons betreft is het literatuur, en wat voor literatuur!

In *Kindertrein uit Boedapest* neemt Emy Koopman de trein naar Hongarije, samen met “een kind”, zo denken we althans aanvankelijk. Het kind blijkt de geest van haar grootmoeder, Mariska Muskovics, die in het interbellum, zoals duizenden andere vermagerde Hongaarse kinderen, met een zogenaamde “kindertrein” naar Nederland kwam om op krachten te komen. Het transport was onderdeel van een internationale humanitaire actie, in het kader waarvan in totaal zo’n zestigduizend verzwakte Hongaarse kinderen konden aansterken in het buitenland. De meesten keerden weer terug. Mariska niet; zij bleef. Maar waarom eigenlijk?

Koopman, literatuurwetenschapper, psycholoog en schrijver, die in 2016 debuteerde met de veelgeprezen roman *Orewoet*, weet wel raad met dit gegeven. Met een verroeste Nightjet maakt ze nu dezelfde reis, maar in omgekeerde richting: vanuit Amsterdam via Wenen naar Boedapest, op zoek naar het verleden van dat meisje en daarmee van vele kinderen zoals zij. Zoals we dat van Koopman kennen, bijvoorbeeld uit het autobiografische *Tekenen van het universum* uit 2022, wisselen verhaal, zelfonderzoek en reflectie elkaar af.

Scherp, intelligent en onderzoekend, graaft Koopman niet alleen diep in de archieven, maar ook in mogelijke beweegredenen van betrokken familieleden. In cursief gedrukte delen horen we hun stemmen, zien we de foto’s die zij met elkaar bespreken, waardoor werkelijkheid en fictie door elkaar gaan lopen.

Met veel oog voor detail, voor geuren en geluiden, voor de specifieke manieren van spreken van historische figuren, voor wat dat kleine meisje gedacht en gevoeld moet hebben, componeert Koopman uit de flarden van overgeleverde verhalen en bronnen een verloren geschiedenis. Een bescheiden boek van een van de grootste talenten in de Nederlandse literatuur.

3.

In OxBlixa biedt Vincent van Meenen de lezer een kijkje in de cryptowereld die mijlenver verwijderd lijkt van de wereld waarin u en ik zich op dit moment in bevinden. Toch verlangt ook de jonge crypto angel investor OxBlixa naar verbinding in de offline wereld.

OxBlixa, zijn echte naam is Paul - is op zoek naar inner peace. Hij heeft 70.000 volgers op Twitter en begint zijn dag graag met het posten van een meme en een beetje shitposten. Daarna gaat hij met zijn Cryptobuddy Matti op zoek naar slimme investeringen.

Hoewel de cryptoverse is waar je volgens OxBlixa moet wezen, bevindt hij zich aan het begin van de roman toch vooral hier en nu. 'Als er een NFT was die tandpijn kon wegnemen/zou ik meteen de vloer vegen,' zegt hij. Hij legt uit: 'Voor normies: de floor price is de prijs van de goedkoopste NFT's in een collectie/en wie de vloer veegt/koopt een aantal stuks van die collectie op/ zodat de vloerprijs omhooggaat/rising floor.'

De lezer wordt de cryptoverse ingetrokken met een geheel eigen vocabulaire. De opmaak van de tekst in een kolom midden op de pagina doet denken aan de tekst op het scherm van je smartphone met dat verschil dat Van Meenen zijn regelafbrekingen wél heeft doordacht, zodat de tekst een poëtische lading krijgt. De auteur voert zijn experimentele stijl consequent en zichtbaar met het nodige taalplezier door. Dat maakt de roman vervreemdend en buitengewoon origineel.

Het verdriet dat OxBlixa overvalt als zijn vriend Matti plotseling spoorloos is verdwenen, geeft ruimte aan het gevoelsleven van OxBlixa, waardoor het karakter aan sympathie wint. Het is deze twist die het verhaal op gang brengt. Van Meenen weet van zijn crypto investor een man van vlees en bloed te maken en zelfs één die ontroert.

OxBlixa is niet alleen een talig spannend en vervreemdend experiment, maar ook in verhaal en opbouw bijzonder geslaagd. Van Meenen, zo meent de jury is een uitzonderlijke en overtuigende stem in het landschap van de Nederlandse literatuur.

~

Drie uiteenlopende fictiewerken, uiteenlopend in omvang, stijl en mate van conventionaliteit. Het is appels met peren vergelijken. We hebben er dan ook uitvoerig over getwist wie de winnaar moest worden. De jury heeft uiteindelijk gekozen voor een auteur met een omvangrijk oeuvre. Hij schreef onder meer over herinneringen, de liefde, angst en over de dood. Hij schreef romans, een thriller en non-fictie. Zijn laatste roman over een gezin in rouw is geïnspireerd op het overlijden van zijn eigen vader. In deze scherp gecomponeerde roman laat hij zien hoe drie kinderen uit hetzelfde gezin de dood van hun vader op heel uiteenlopende wijze beleven. De jury was onder de indruk van de wijze waarop deze roman van onze laureaat de nodige levensvragen oproept. En we waren diep ontroerd door *Geen vaarwel vandaag* van Daan Heerma van Voss, winnaar van de BNG Bank Literatuurprijs 2023.